

Undervisningen i jordskiftefaget 1859–2015. Fra håndverksopplæring til profesjonsutdanning til opplæring i evidensbasert håndverksutøvelse

Sigurd Rysstad

Vitenskapelig bedømt (refereed) artikkel

Sigurd Rysstad: The teaching of land reallocation 1859-2015. From apprentice programs to evidence based teaching of the profession's skills

KART OG PLAN, Vol. 76, pp. 144–158, POB 5003, NO-1432 Ås, ISSN 0047-3278

The Norwegian Land Consolidation Agency, founded in 1859, was initially manned with 11 officers – *udskiftningsformenn*. These had received a modest formal training. A two-year program in Land consolidation was provided by the Norwegian Agricultural College from 1897. Natural sciences, agriculture, mathematics and economics as well as land surveying and consolidation and some elementary training in law formed the curriculum. Land consolidation became a three-year program in 1919, a four-year program in 1972 and finally a five-year program in 1990. Land surveying and land consolidation gradually received more attention, but emphasis on other topics remained strong until the end of the 20th Century, when natural sciences, mathematics and agriculture step-by-step were removed completely from the curriculum. This article challenges a thesis that these curriculum revisions should be considered as pragmatic adjustments to changes in the profession's jurisdiction, and introduces alternative explanations for the transformation of the training program for land consolidation officers in Norway.

Sigurd Rysstad, Associate professor, School of Economics and Business, Norwegian University of Life Sciences. POB 5003, NO-1432 Ås. E-mail: sigurd.rystad@nmbu.no

1. Innledning: Jordskifte, utdanning og samfunn

Jordskiftefaget er i dag en vital profesjon med blant annet ubestridt enerett til en rekke stillinger ved 34 jordskifteretter og 5 jordskifteoverretter. Fagets moderprofesjon – landmålerne – fikk for alvor fotfeste allerede på 1700-tallet gjennom etableringen av det vi kan kalle en offentlig kartetat.¹ Med etableringen av Jordskifteverket – Udsiftingssvæsenet – i 1859, fikk vi også en offentlig beskyttet jordskifteprofesjon.² Jordskifte

kan dermed regnes som en av våre eldre profesjoner, yngre enn de tre «klassiske» universitetsprofesjonene teologi, jus og medisin samt lærer-, offiser, ingeniør-, arkitekt- og farmasøyt-profesjonene, men klart eldre enn de fleste andre.³

Etableringen av den høiere landbruksskole på Ås – også i 1859 – kan regnes som oppstarten av sivilagronomprofesjonen⁴, en profesjon som nå vel må sies å ligge på sotteseng. På den høiere landbrugsskole ble det de første årene kun undervist i jordbruksfag,

1. Kartetatens fødsel kan kanskje tidfestes til 1752 med utnevningen av en generalkonduktør for Akershus stift (Engelstad, 1981). Det landsdekkende Norges Grændsers Opmaaing ble etablert i 1772 (Mjøs, 2016 s.68) Opp-læring i (blant annet) landmåling og tegning ble gitt på Krigsskolen, opprettet 1750 (Skogheim, 2014).
2. Stortinget vedtok Lov om Jords og Skovs Udsifting av Fællesskab 1857, og samme år ble det bevilget midler til inntil 12 «fast Ansatte Udsiftningsformænd» fra 1/1 1859. 11 av disse 12 stillingene ble besatt første halvår 1859, og med det var Jordskifteverket en realitet (kfr. Stortingsforh. 1859/1860)
3. Kfr. Slagstad og Messel, eds. 2014.
4. Utdannede agronomer besatte mellom annet lærerstillinger på landbruksskolene samt ulike posisjoner i den offentlige landbruksetat som ble bygd opp i andre halvdel av 1800-tallet. Knut Dahl Jacobsen (1978, s. 17) påpeker at det med dette «vokste frem en annen type sakkynndighet, personer som var kvalifisert gjennom formell utdannelse ... og som utøvde sin sakkynndighet med basis i et stillingshierarki organisert innenfor statsadministrasjonens rammer.»

senere også hagebruk (1887).⁵ Opplæringen i jordskiftefaget foregikk den første tiden gjennom lærlingordninger. I første omgang ble åtte menn sendt til Sverige der de lærte faget av erfarne utskiftningsmenn⁶. Deretter tok etablerte norske mestere seg av opplæringen av nye profesjonsutøvere. Først ved oppgraderingen av den høiere landbrugsskole til Norges Landbrugshøiskole i 1897 ble det opprettet undervisningstilbud i utskifting, samt i meierivesen og skogbruk.

Jeg skal i denne artikkelen redegjøre for viktige endringer i opplæringen av jordskifte kandidater fra 1859 og fram til i dag, samt drøfte årsaker til disse endringene. Mitt utgangspunkt er Bjerva og Sevatdals påstand om at «[j]ordskifte som fagfelt i undervisnings- og forskningssammenheng har utviklet seg nokså pragmatisk, mer eller mindre i takt med de praktiske oppgavene som skulle løses.»⁷

-Kan endringer i opptakskrav, fagsammenheng og faglige perspektiver forklares med at jordskifteprofesjonen stadig har fått nye typer oppgaver, eller må en også lete etter andre mulige årsaker som kan forklare de relativt dramatiske endringer som opplæringen av denne profesjonen har gjennomgått, spesielt de siste år?

Jeg skal anlegge et bredt perspektiv og undersøke opptakskrav og studieplan i jordskiftestudiet i ulike tidsepoker, og skal altså i all hovedsak konsentrere meg om profesjonsutdannelsen. Organisering av jordskifteetatens arbeid, profesjonsforeningenes makt og

innflytelse etc., vil kun bli omtalt når det anses hensiktsmessig for å belyse utviklingen av profesjonsutdannelsen.

2. Profesjonsutdanning: Innhold og drivkrefter

En profesjon kan defineres som en yrkesgruppe som gjennom felles utdanning har blitt sertifisert til å utføre nærmere spesifiserte oppgaver og blitt tildelt eller har tilkjempet seg monopol på noen kjerneoppgaver.⁸ Profesjonsutøvelsen kan deles opp i tre ulike faser: Problemdiagnostisering (informasjonsinnhenting og problemklassifisering), vurderingsfase (der utøveren gjør seg opp en mening om hvordan problemet skal håndteres) og gjennomføring/behandling. Profesjonsutøvere i fag som medisin, jus, jordskifte, sykepleie etc. har det til felles at de foretar en rekke skjønnsmessige vurderinger basert på en kombinasjon av (a) abstrakt basiskunnskap om profesjonens problemfelt og (b) kunnskap om og ferdigheter i å håndtere profesjonens verktøy. Profesjonsutøvere trenger også (c) en felles ideologi som angir program for utøvernes virke og begrunner profesjonens betydning, mellom annet for å bidra til å sikre monopolet samfunnsmessig legitimitet. En profesjonskunnskapssystem kan man dermed si består av abstrakte, logisk oppbygde fagstrukturer som er relevante for problemdiagnostisering, vurdering og behandling samt bidrar til å gi profesjonsutøvelsen legitimitet.⁹

Sosiologen Burton R. Clark¹⁰ lanserte på 1980-tallet en teori om at det var tre grunn-

5. Norges landbrukshøiskole, ed., 1934.

6. Langnes, 2009 s. 105f.

7. Bjerva og Sevatdal, 2009 s. 72.

8. Det eksisterer ingen allment omforent definisjon på hva en profesjon er. Min bygger på Abbott (1988). Det er stort sett de samme elementene som vektlegges i definisjonene til norske autoriteter innen profesjons sosiologien, oppsummert i Slagstad (2014). Vilhelm Aubert definerte for eksempel profesjon som «en yrkesgruppe med utdanning på akademisk nivå, med monopol på å utøve visse arbeidsoppgaver, og med en høy grad av intern kontroll med etterlevelsen av yrkesetiske og faglige normer.» Ulf Torgersen, en annen nestor på området, påpekte imidlertid at alternativet til formelle utdanningsløp kunne være opplæring i regi av laugene, slik utdanningen av jurister og leger hadde vært organisert før det ble etablert skoler for disse fag på universitetene.

9. Utledningen om profesjonsutøvelse og de ulike elementer i en profesjonsutdanning bygger i hovedsak på Abbott (1988). Se Barnett & Coate (2005) for en oversikt over alternative perspektiver. Min inndelingen i hhv. basiskunnskap og kunnskap om og ferdigheter i håndteringen av profesjonens verktøy er inspirert av det såkalte Kvalifikasjonsrammeverket for UH-sektoren (NOKUT 2016). Det vil ofte være slik at et og samme fagemne kan bidra med nyttig basiskunnskap og ferdighetstrening samt kanskje også har elementer av ideologisk karakter.

10. Clark (1986). Hans perspektiv inspirerte etter hvert en rekke europeiske land til å innføre reformer som innebar at markedsmekanismen i større grad fikk påvirke universitetenes tilpasning. Kfr. Den norske Kvalitetsreformen 2003 som ga institusjonene økt autonomi samtidig som resultatbasert finansiering ble innført (betaling per avlagt studiepoeng etc.)

leggende krefter som i realiteten påvirket akademiske institusjoners tilpasning, herunder utvikling av fagtilbud: Fagmiljø, Stat og Marked. De akademiske oligarkier, altså fagmiljøene, har i de fleste høyere utdanningssystemer stor innflytelse mht. utvelgelse av pensum og som regel også beslutninger om kurs- eller emnestruktur i studiene. Disse miljøene vil i større eller mindre grad prøve å tilpasse studiene til de samfunnsmessige utfordringer de tror at framtidens kandidater vil eller bør håndtere, og de vil trolig også – om enn i varierende grad – la seg påvirke av eventuelle innspill fra relevante myndighetspersoner og interesseorganisasjoner, for eksempel profesjonsforeninger. Det kan også oppstå avveiningsproblemer mellom på den ene side ønsker om å tilpasse studieopplegget til det *profesjonens* talspersoner til enhver tid anser som en ideell profesjonsutdanning, og på den annen side faglige perspektiver og interesser til representanter fra ulike akademiske *disipliner* som bidrar i utdanningen.¹¹

Ledende fagpersoner har gjerne sterke oppfatninger om hva deres studenter bør lære, og internasjonale kapasiteter i de respektive fagdisipliner kan ha en betydelig *normativ* føring for hva et fagmiljø, selv på relativt perifere læresteder, anser som anstendig og passende lærestoff. Tilsvarende vil generelle og gjerne skiftende oppfatninger i samfunnet om hvordan natur og samfunn faktisk fungerer og dermed hva som åpenbart er viktige samfunnsmessige tema, den *kognitive* dimensjon, påvirke aktørers beslutninger også om såpass trivielle tema som emnestruktur i et studium. Myndighetene, eller statsmakten, sørger i de fleste land for en vesentlig del av finansieringen av universiteter og høyskoler, og legger i større eller mindre grad *regulative* føringer for bruken av ressursene.¹² Uten studenter, intet studium. Spesielt i utdanningssystemer der fagmiljøets overlevelse forutsetter en tilfredsstillende kandidatproduksjon, vil også markedet, dvs. studentenes

preferanser for ulike fag, kunne påvirke profesjonsutdannelsens innhold.¹³

Det er altså åpenbart mange ulike interesser som kan bidra til å trekke utdanningen i den ene eller annen retning. Hvilke av disse krefter – marked, stat, interesseorganisasjoner og fagmiljø – som har størst påvirkning på fagtilbudets utvikling, vil blant annet avhenge av hvilke institusjonelle rammer som er fastsatt for utdanningsinstitusjonene, både finansieringsordninger og formelle beslutningssystemer.

I en studie av profesjonsopplæringen burde en ideelt ha sett på studentenes bakgrunn, både akademisk og praktisk, studiets fagstruktur og lengde, pensum i de ulike emner, innslag av ulike pedagogiske teknikker og kanskje også de ulike emners evalueringskriterier.¹⁴ Siden jeg skal undersøke utdanningen i hele profesjonens livsløp på drøyt 150 år må jeg nødvendigvis benytte en bred pensel og i hovedsak kun skissere de viktigste endringer i opptakskrav, studiets lengde og fagstruktur fra den ene periode til den neste. Jeg skal også kort orientere om viktige endringer i selve beslutningsstrukturen, dvs. hvilke organer som formelt ble satt til å ta beslutninger om opptakskrav og hovedelementene i studiet. Jeg har i begrenset grad hatt anledning til å undersøke innflytelsen til ulike aktører som kan ha påvirket beslutningstakerne, for eksempel representanter fra profesjonsforeninger, myndigheter, interesseorganisasjoner eller academia.

3. Opplæringen i jordskiftefaget *De første år*

Utdanningen av både utskiftningsformenn og utskiftningsfunksjonærer var de første årene basert på et lærlingssystem og finansiert gjennom offentlige stipendier. Ved etablings i 1859 ble det ansatt 11 utskiftningsformenn. Av disse hadde 8 gått i lære (vært *stipendiater*) hos svenske utskiftningsformenn i 1858 og etterpå avlagt eksamen hos Direktøren for det svenske Land-

11. Steketee et. al. (2013)

12. For en instruktiv innføring i institusjoners normative, regulative og kognitive dimensjoner, eller pilarer, se Scott (2008).

13. Se Barnett & Coate (2005, s.37f).

14. Shulman (2005)

imåteri i Stockholm.¹⁵ En hadde selv bekostet tilsvarende opplæring i Sverige, mens to hadde fått sin utdanning på et kurs gitt av en svensk ekspert i regi av norske myndigheter.¹⁶ De nyltsatte formenn var kontraktsforpliktet til å ta inn læregutter (*elever*). Formennene måtte «oplære og opøve sine Assistenten, og disse kom derpaa efterhaanden til at rykke op i Formandsstillinger, dels nyopprettede og dels ledigblevne.»¹⁷ Det var ingen form for offentlig kvalitetssikring av denne opplæringen.¹⁸

Den relativt beskjedne og trolig svært praktisk orienterte opplæringen lærningene hadde fått, la tilsynelatende ingen vesentlig demper på etterspørselen etter deres kompetanse. De skulle tilrettelegge teigstruktur og eiendomsforhold for øvrig, for bruk av nye hesteredskaper samt et mer intensivt jordbruk. Utskiftningsfunksjonærene ble av øvrighet, og i det minste deler av bondestanden, sett på som viktige *moderniseringsagenter*. Johan Sverdrup hevdet for eksempel i et stortingsdokument 1876 – der han baserer seg på en fremstilling fra en sakkynndig på området – at jordskifte ga en verdikning på jordbruksmark på 50% samtidig som det også medførte positive bieffekter «i moralsk og social Henseende». Sverdrup hevder avslutningsvis at det «ikke savnes Kræfter til at sætte en mere omfattende Udskiftning i Værk, og ... at Foranstaltninger af det Offentlige i den her Omhandlede Retning, vil fremkalde tilsvarende private Anstrængelser fra de Interesseredes Side.» Det manglet hverken kompetanse eller etterspørsel men derimot offentlige midler for å få enda større fart på utskiftningen.¹⁹

I de 40 år som gikk fra etatens etablering i 1859 og fram til den første utskiftningskandidat ble uteksaminert fra Ås, ble det gjennomført jordskifte på om lag fjerdeparten av det norske innmarksarealet.²⁰ Med så gode resultater var det kanskje ikke strengt nødvendig å utruste de praktisk orienterte og effektive utskiftningsmenn med den akademiske ferniss som et formalisert studium kunne gi dem?

Den tekniske Læreanstalt i Trondhjem (forløperen til NTH/NTNU) framsatte imidlertid – som et ledd i miljøets bestrebelser på å bli oppgradert til høyskole (*polyteknikum*) – i både 1877 og 1889, forslag om å etablere utdanningstilbud i utskiftning og landmåling. Myndighetene avviste initiativet, blant annet med den begrunnelse at utskiftningsfunksjonærer «formen at tiltrænge agronomisk uddannelse» og denne type utdanningstilbud burde derfor tilknyttes fagmiljøet på Ås.²¹

Utdanningen tar form, 1897

Stortinget oppnevnte i 1896 en parlamentarisk landbrukskommission med Johan L. Hirsch, den nyansatte direktøren på Ås, som leder. Kommissjonen anbefalte å oppgradere den høiere landbrugsskolen til landbrugshøyskole samt å etablere 2-årige studier på i alt fem linjer eller avdelinger, deriblant en utskiftningsavdeling. Den presiserte blant annet at «(u)ndervisningen maa her hvile paa et videnskabeligt grundlag, selv om formaalet er rent praktisk. Lærerne vil altid komme til at bestrebe sig for at forklare tingenes aarsager og følger og afholde sig fra alle receptmæssige doceringer. Men for at dette kan finde sted, maa først de grundlæggende

15. Den norske farmasøytutdannelsen var organisert på tilsvarende måte helt fram til 1932. Aspiranter gikk i lære hos apotekere og utdanningen ble avsluttet med en farmasøytisk eksamen avlagt ved universitetet (Hamran 2014, s. 112).

16. Stortingsforh. (1859/1860)

17. Stortingsforh. (1892, s. 132).

18. Norges landbrukshøgskole, ed. 1959, s. 108.

19. Den sakkynndige som stortingspreident Sverdrup støttet seg på, hevdet at «den moralske Indflydelse af Fællesskabet» var «næsten om muligt af endu større og mere indgribende og ondartet Natur» enn den økonomiske: «Paa Grund af dette Eiendomsforhold er det næsten umuligt for Naboer at undgaa at fortræde hverandre.» (Stortingsforh. 1876). Johan Sverdrup var jurist og gårdbruker, men er kanskje best kjent som parlamentarismens far. Han var sønn av Jakop Sverdrup som etablerte og drev Sem landbrugsskole, vår første, i perioden 1825–1836. Se også Grendahl ed. 1959, s. 350. Her omtales initiativet fra «J. Sverdrup».

20. Etter hvert som de nye NLH-kandidatene kom i arbeid, avtok omfanget av innmarksjordskifte mens aktiviteten i utmarka økte (Grendahl, op.cit. Statistisk oversikt).

21. Indredepartementets avvisning av initiativet fra Trondhjem ble støttet av regjering og Storting. (Stortingsforh., 1892 s. 132f; Stortingsforh., 1892b). Et forslag om å etablere en slik utdanning på Ås var framsatt av den regjeringsoppnevnte Utskiftningskommissionen (1877 s. 105f)

hjelpefag foredrages, og derpaa de anvendte fag.»²²

Kommissionens forslag fikk i all hovedsak tilslutning i Stortinget²³ og opptakskrav og de ulike studienes fagplaner ble lovfestet i den nye loven for Norges Landbrugshøiskole.²⁴ Hirsch fikk som direktør ansvaret for å sette dem ut i livet.

For utskiftningselevene gjaldt som hovedregel at de måtte ha bestått eksamen fra praktisk-teoretisk kurs på en landbruksskole samt ha minst ett års jordbrukspraksis. Samtlige elever ved høiskolen skulle dessuten avkreves «attest for godt moralsk forhold» og «lægeattest for Sundhed», og de måtte dokumentere «kjendskab til Modermaalets Form- og Omdannelseslære, Sætnings- og Periodebygning; sprogriktig Udtryk ved skriftlig og muntlig Behandling af kjendt Stof» samt «God Kundskab i praktisk regning og elementær Mathematik samt i Historie og Geografi». (§17).

Det første året skulle i prinsippet være felles for alle fem linjer og inneholde undervisning i matematikk, landmåling, fysikk og meteorologi, kjemi, mineralogi og geologi, botanikk, zoologi, jordbunnslære, tegning, bokholderi (regnskap) og nasjonaløkonomi (samfunnsøkonomi). (§5)

Det andre året skulle være mer differensiert, men med en rekke emner som var felles for flere linjer. Utskiftningselevene skulle undervises i landbrukshistorie, jordens kultivering (jord- og plantekultur), jordbrukets kulturplanter, bonitering og verdsetting av jord og skog, anvendt kjemi, driftslære (landbruksøkonomi), matematikk, landmåling²⁵,

karttegning, bokholderi og landbruksrett (jus). (§8).²⁶

Oppholdet ved høiskolen skulle ikke være noe hvilehjem. Undervisningsplanen innebar 12-1300 obligatoriske timer per studieår, for- og etterarbeid ikke medregnet.²⁷ Realfagene hadde en dominerende plass i undervisningen. Utskiftningselevene hadde riktignok noe mindre botanikk og zoologi men til gjengjeld mye mer matematikk og fysikk enn de øvrige elevene. En tredjedel av det første studieåret var avsatt til disse harde realfag, og elevene fikk selv sagt påfyll med mer matematikk det andre året. Utskiftningselevene hadde dette (andre) året like mye økonomi og jordkultur som jordbrukselevene, men mindre kjemi og ingen spesifikke husdyr- eller plantefag. Det ga rom for at halvparten av tiden kunne anvendes til opplæring i redskapsfagene landmåling (320 timer), bonitering og taksering (70 timer), utskiftningslære (190 timer) og landbruksrett (110 timer).²⁸

Oppgraderingen 1919

Fra og med 1919 ble studiene tre-årige og opptakskravene innskjerpet. Elevene – som nå fikk kalle seg studenter (mens enkelte av lærerne fikk smykke seg med professortittel) – skulle som et minimum ha partiell artium (dvs. studiekompetanse i matematikk, norsk, tysk og engelsk) og praksiskravet for utskiftningsavdelingen ble utvidet til minst to års jordbrukspraksis, «hvori kan medregnes indtil 1 aars landmaalingspraksis».²⁹

Landbruksdepartementet foreslo også denne gang å lovfeste fagstrukturen i studier

22. Stortingsforh., 1896 s. 15.

23. Tveite, 1997

24. Stortingsforh. 1897 (Lov om Norges Landbrugshøiskole, dat. 22 Mai 1897).

25. Under stortingsbehandlingen i 1896-97 ble navnet på landmålingsfaget i utskiftningsavdelingen endret fra Geodæsi til Landmåling (Stortingsforh., 1896 s. 37; Stortingsforh., 1896b s.14; Stortingsforh., 1897).

26. Fagplanen for utskiftningselevene var omtrent identisk med tilsvarende utdannelser i Danmark og Sverige. Svenskene krevde i tillegg eksamen i «lære om Kjendetegnene paa Fortidslævninger» (Utskiftningskommissionen, 1877 s. 106)

27. Gjennomsnittlig selvrapportert total tidsbruk for en norsk bachelorstudent i 2013 og 2014 varierte mellom 27 og 33 timer avhengig av spørsmålsstillingen. Dersom vi tar utgangspunktet i middeltallet 30 og multipliserer med 36 uker (studieårets lengde) blir dette i overkant av 1000 timer per år (kfr. NOKUT 2015). Det er ikke spesielt dristig å anta at gjennomsnittseleven for 100 år siden brukte like mye tid på studiene per år som dagens studenter bruker på et to-årig studium.

28. Norges landbrukshøgskole 1959, s. 185f. Mjøs (2016, s. 75) omtaler 1897-utdannelsen fra NLH som en «combined education in surveying and law». Vel, i realiteten ble i underkant av en tredjedel av de to årene brukt til undervisning i fag som landmåling og karttegning, bonitering og taksering, utskiftning og landbruksrett. Jus hadde en relativt beskjeden plass i studiet. Utskiftningselevene hadde for eksempel langt flere undervisningstimer i fag som fysikk, geologi og kjemi enn i landbruksrett.

29. Stortingsforh., 1919 (Lov om Norges Landbrukshøiskole, 18. juli 1919).

ene, men i den endelige loven ble fullmakten til å vedta fagplaner delegert til regjeringen.³⁰ Dermed skulle en tro at forholdene nå var lagt til rette for relativt hyppige justeringer av fagplanene, men så skjedde ikke. Ved kgl. resolusjon av 20. august 1920 vedtok regjeringen nytt reglement for undervisningen ved NLH, og fastsatte fagplaner som i all hovedsak ble videreført de neste 50 år. Utdanningen i utskiftningsfag skulle fortsatt ha et betydelig innslag av naturfaglige basisfag, anvendte jordbruks- og skogbruksfag, driftslære, kulturteknikk (landbruksteknikk) og bygningslære. Fysikk og matematikk holdt stillingen. Nye emner kom til. Verdt å merke seg er at utskiftningselevne nå også måtte avlegge eksamen i både arvelighetslære³¹ og mikrobiologi, og kanskje ikke like overraskende: NLH ga fra nå av også undervisning i reguleringsplanarbeid.³² Storparten av tiden som utvidelsen ga, ble brukt til skriving av hovedoppgave og om trent en fordobling av timeantallet i både landmåling og utskiftningsfaget. Rettslæren beholdt stillingen.³³ Faget ble fra 1897 og fram til de første etterkrigsår undervist av en jurist som hadde en kombinert stilling med ansvar for både samfunnsøkonomi- og jusundervisningen ved høiskolen.³⁴

Med nytt reglement av 28. mai 1937 tok utskiftningsfaget et lite skritt i anvendt

retning. Jaktlære og ferskvannsfiske ble innført som eksamensfag for de vordende utskiftere.³⁵ Arvelighetslære og mikrobiologi forsvant ut av studieplanen etter krigen, og landmålingsfaget ble ytterligere styrket, kanskje ved at noe av undervisningen i anvendt matematikk ble flyttet over til dette faget?³⁶ Ellers var det stø kurs for utdanningen i utskiftning som omsider skiftet navn til jordskifte.³⁷ Studieopplegget fulgte altså i hovedtrekk fortsatt planen fra 1919/1920. Undervisningen i jordskifteavdelingen var felles for både jordskiftere og landmålere med unntak av det sjette og siste semesteret der det var separate opplegg for de to hovedretningene.³⁸

Den nye studieordning 1971

Først med den nye studieordning av 1971 ble det fart i saken. Stortinget³⁹ besluttet at studietiden ved NLH skulle utvides til 4 år, samtidig som at minstekravene til landbruksskole og -praksis skulle reduseres til et ett-årig praktisk teoretisk forkurs på en av landbrukets fagskoler (inkludert en 3 måneders praksisperiode).⁴⁰ Opptakskravene ble justert og tilpasset en situasjon hvor en stadig større andel av ungdommen tok artium, samtidig som landbruksbefolkningen avtok jevnt og trutt. Det ble innført krav om arti-

30. Stortingsforh., 1918 s. 20f; Stortingsforh., 1919.

31. «Forelesningene omfatter variabilitet, loven for nedarving, dannelsen av nye arvetyper ved mutasjon og kryssning, samt arv av ervervede egenskaper.» (min kursivering) (Norges Landbrukshøiskole 1934, s. 69)

32. Undervisningen i Reguleringsplaner ble de første årene gitt av ingeniør E Goffeng ved Akers reguleringsvesen: «Forelesningene omfatter historikk, utredning av de forskjellige hensyn som gjør sig gjeldende ved utarbeidelsen av en moderne byplan Til slutt er i korthet gjennomgått bygningslovgivningens bestemmelser om byggeledning m.v. og de i medhold herav utfordigede reguleringsbestemmelser og forskrifter.» (Norges landbrukshøiskole, 1934 s. 99)

33. Norges landbrukshøgskole 1959, s. 204f som m.a. viser et detaljert oppsett for undervisningsplanen i 1934.

34. Undervisningen ble de første årene dekket av ekstralærere, blant annet Einar Einarsen (1897-98) og Vilhelm Keilhau (1914-17). Begge var jurister men også profilerte sosialøkonomer i samtiden. Høgskolen fikk et dosentur i den kombinerte stillingen fra 1918, besatt av Kristian Østberg fram til 1938. Østberg arbeidet med landbruksrettslige problemstillinger (Norsk bonderett). Den siste dosent i denne kombinerte stilling var Johan Einarsen (1938-47), som senere ble professor i sosialøkonomi ved Universitetet i Oslo. Stillingen var fra 1947 ubesatt i flere år, trolig fordi det var umulig å skaffe en kvalifisert person med denne dobbeltkompetanse. Først i 1951 fikk NLH tilsatt en dosent i sosialøkonomi (Odd Aukrust) og i 1961 en professor i rettslære (Olav Lid). Kilder: Biografiske opplysninger om omtalte personer: <https://nbl.snl.no/>. Se ellers: NLH 1935; NLH 1956; NLH 1957; NLH 1968.

35. Norges landbrukshøgskole, 1959 s. 210.

36. Gjennomgangen er basert på undervisningsplanen for kullet 1955-58 (Norges landbrukshøgskole, 1959 s. 243).

37. I jordskifteloven (1950) ble det nå slått fast at jordskiftelandmålere og jordskiftedommere i etatens domstoler «må ha eksamen fra jordskifteavdelinga på Noregs landbrukshøgskole.» (§7). Avdelings- og dermed studienavnet ble ikke endret fra utskiftning til jordskifte før i 1963, trolig fordi avdelingsstrukturen var regulert i loven som ikke ble endret før i 1962. Kfr. §2 i lov av 1919 som slår fast hvilke avdelinger og dermed linjer/studier NLH skulle ha (Stortingsforh. 1919; NLH 1967, s 68; NLH 1968, s. 52).

38. Landbruksdepartementet, 1966, vedlegg 2.

39. Stortingsforh., 1970-71b, kfr. også Stortingsforh., 1970-71.

40. Den siste rest av praksiskrav ble i realiteten opphevet i 1990 (kfr. Berge, 1997).

um⁴¹, økonomisk gymnas eller annen utdanning som «ansees som tjenlig» og ellers nøyde lovgiver seg med å avkreve «helseattest med egenerklæring etter fastsatt skjema» (§19).

Jordskifterne fulgte de første årene samme opplegg for forkurset – det såkalte prope-deutiske år – som jordbrukslinjene, men fikk fra 1989 et eget opplegg.⁴² På begynnelsen av 1990-tallet ble første studieår overført fra fagskole til en regional høgskole og etter årtusenskiftet opphørte ordningen.⁴³ Jordskifte har siden den tid vært et femårig integrert studium med Ås som studiested, riktignok under skiftende navn på institusjon, ansvarlig institutt og studieprogram. Vi skal la de fleste navneendringene ligge og konsentrere oss om det faglige innholdet i opplæringen.

Jordskiftestudiet ble med studieordningen av 1971 oppdelt i fire standard studieplaner. I tillegg til Eiendomsutforming, den egentlige jordskifteutdannelsen, ble det anledning til å spesialisere seg i Landmåling/fotogrammetri, Regional planlegging og Arealforvaltning.

Vi skal kun se på eiendomsutforming. Studentene fikk gjennom forkurset en solid landbruksutdanning, og på Ås måtte de fortsatt ta omtrent de samme naturvitenskapelige fag som tidligere: Geologi, jordbunns-lære, botanikk, kjemi og meteorologi. De hadde fortsatt relativt mye matematikk og fikk også statistikk på studieplanen. Kravet om en innføring i sentrale økonomifag ble opprettholdt. De anvendte jordbruks- og skogbruksfag ble imidlertid fjernet fra Ås-delen av studiet. Det fikk holde med det ene året på landbruksskole, og også jordskifterne fikk et betydelig innslag av de nye planleg-

gingsfagene (arealforvaltning, regional planlegging, arealplanlegging).⁴⁴

De første årene under det nye studieregi-met var en stabil periode med god studenttilstrømning og beskjedne faglige justeringer. Meteorologi ble riktignok ofret etter noen år og studentene fikk egne kurs i ekspropria-sjon og EDB på studieplanen.⁴⁵

Perestrojka 1989

Fra 1897 og fram til 1919 var som nevnt fag-eller (det vi nå kaller) emnestrukturen for hver linje (studieprogram) fastsatt gjennom høiskoleloven. Fra 1919 var fagtilbudet reglementsfast i en studieforskrift som måtte endres gjennom vedtak i statsråd.⁴⁶ Endringer i landbrukshøgskoleloven i 1971 innebar blant annet at departementet nå skulle «fastsette hvilke avdelinger og fagsek-sjoner høgskolen» skulle ha, og «hvor under-visningen skal foregå.»⁴⁷ Studentene fikk fast representasjon i høgskolens sentrale or-ganer og det skulle opprettes en felles studi-enemnd for høgskolen med bred studentre-presentasjon. Studienemnda fikk ansvar for å «samordne undervisningen».

Både Lov om universiteter og vitenskape-lige høyskoler av 1989, som også NLH ble underlagt, og senere Lov om universiteter og høyskoler av 1995, ga departementet myn-dighet til å fastsette hvilke studieprogram (fag) som hvert enkelt lærested skulle tilby, men institusjonene skulle selv fastsette inn-holdet i læreplanene. Departementet hadde (trolig) heller ikke anledning til å instruere den enkelte institusjon om emnestrukturen i de enkelte studieprogram. Disse beslutnin-ger var overlatt til vedkommende institu-sjons styre, eller det organ som styret dele-

41. Departementet ble gitt fullmakt til å bestemme «hvilke gymnaslinjer som skal godkjennes og andre krav til opp-taking». (§19). I de påfølgende trede år ble kravene til faglig fordypning fra videregående opplæring (matema-tikk og andre realfag) endret flere ganger. Med Kvalitetsreformen tok departementet grep og fastsatte nasjonale opptakskrav som i grove trekk er differensiert ut i fra studiets faglige tilhørighet, for eksempel realfag, ingeniør-fag etc. (Kunnskapsdepartementet, 2002). Jordskifterne definerte sitt fag som samfunnsfag og slapp dermed unna med generell studiekompetanse. Som en kuriositet kan nevnes at skogbrukerne ved NMBU for et par år siden omdefinerte sin fagtilhørighet fra realfag (som innebærer krav om realfagsfordypning fra videregående) til samfunnsfag for å kunne nyte «godt av» lempeligere opptakskrav.

42. Studentene i jordskifte og (det nyetablerte studiet i) kartfag hadde fra 1989 første studieår ved Jordskifteskolen på Stend, som senere ble en del av Høgskolen i Bergen (Sevatdal, 1997 s. 98f)

43. Kfr. Berge, 1997 s.42.

44. Denne gjennomgangen er basert på NLH, 1973 og NLH, 1983. NLH hadde fått et desotentur i arealplanlegging allerede i 1967 (Berge 1997).

45. Kfr. NLH, 1983

46. §3 i Lov om eksamener og grader ved universiteter og høyskoler, 1970, ga regjeringen utstrakt hjemmel til å delegere fullmakter angående studier videre til vedkommende institusjon (Stortingsforh. 1970, s. 85-87).

47. §10 og §32 i den reviderte loven for NLH (Stortingsforh., 1970-71b).

gerte myndighet til.⁴⁸ Og med Kvalitetsreformene ble universiteter og vitenskapelige høyskoler selvakkrediterende institusjoner, dvs. de fikk rett til selv å opprette og nedlegge studier.⁴⁹

Et par år inn i vårt årtusen overlot så NLHs sentrale organer i praksis til det enkelte institutt å utforme og vedta fagplanene for deres respektive studier.⁵⁰ Fagmiljøene fikk dermed nærmest full selvråderett over studieplanenes sammensetning, og det ble fritt fram også for jordskifterne – som nå var fusjonert med landskapsarkitektene i Institutt for landskapsplanlegging – til å forme et studium etter eget hode.⁵¹

Landmåling hadde blitt utfisjonert som eget studium (Karttekniske fag⁵²) allerede i 1989, og denne skilsmissen skulle etter hvert vise seg å få store konsekvenser også for den egentlige jordskifteutdannelsen. Det resterende tilbudet på området ble samlet under det (den gang) tidsriktige navn Planfag⁵³. Studentene på Eiendomsutforming (jordskifte) skulle riktignok fortsatt ha en solid dose statistikk og matematikk, men kjemi forsvant ut av planen og det var kun de naturfaglige tema som kunne observeres med det blotte øye (i terrenget) som overlevde denne revisjonen, dvs. geologi, botanikk og jordbunnslære. Det eneste gjenværende landbruksfaglige kurset var et selvkomponert oversiktskurs i jord- og skogbruk (SJ10). Studieplanen beholdt også et par økonomifag. Ledig plass i studieplanen ble

fylt opp med jordskifteteknisk relevante emner som fotogrammetri og digital kartografi, samt selvsagt arealplanlegging, rettslære, landmåling og eiendomsutforming (jordskifte). Omleggingen innebar en tydelig dreining bort fra basiskunnskap i naturvitenskap og landbruk, samtidig som en la stadig sterkere vekt på den redskapsmessige delen (håndverket) av faget.⁵⁴

I 2005 ble det med utgangspunkt i tilbudet i regional planlegging og arealforvaltning, etablert et eget studieprogram i Arealplanlegging, senere omdøpt til By- og regionplanlegging. Eiendomsutforming, dvs. spesialiseringen i jordskiftefaget, ble fra samme år videreført under det nye, nå svært så tidsriktige navn Eiendomsfag, senere (2012) forkortet til Eiendom.⁵⁵

De siste rester av naturvitenskap, landbruk og matematikk ble i løpet av få år fjernet fra studieplanen. Dette hadde vært sentrale basisfag for jordskifteutdannelsen i dens første 100 leveår. Nå ble de utradert som eksamensfag, og eventuelle gjenværende relikter av slike tema er i det minste godt skjult i en emnestruktur fylt opp med massevis av fag i rettslære, jordskifteverktøy (kartografi, geodatakilder, GIS, landmåling), systemkunnskap om jordskifte og eiendom samt jordskifteprosess. Studiet har også fått innslag av emner i samfunnsfaglig teori om eiendom samt konfliktbehandling. Det eneste «basisfaget» som overlevde massakren er et lite innføringsemne i bedriftsøkonomi.

48. NOU 2000:14 s. 749-756 (Vedlegg 3).

49. Stortingsforh., 2005

50. Styret for NLH delegerte i 2003 til den sentrale studienemnd å «fastsette endringer i et studieprograms struktur, dersom endringene gjelder mindre enn halvparten av de obligatoriske emnene, eller gjelder endringer som ikke er vesentlige i studieprogrammets struktur.» (Sak 92/2003). I praksis ble det overlatt til instituttene å utforme studieplaner, og med etableringen av NMBU (2014) fikk det sentrale studieorgan kun en rådgivende funksjon, slik at beslutningsmyndighet vedrørende utforming av studieplaner både formelt og reelt ble delegert til instituttnivået.

51. Fagmiljøet måtte riktignok holde seg innenfor de rammer landbruksdepartementet fastsatte for jordskiftefaglig utdanning. §7 i jordskifteloven av 1979 fastsatte at jordskiftedommere mv fortsatt måtte ha «eksamen fra Norges landbrukshøgskole» og nå med tilføyelsen «med fagkrins fastsett av departementet» (Stortingsforh. 1979). §2-4 i gjeldende jordskiftelov gir departementet en tilsvarende hjemmel, men henvisningen til Norges landbrukshøgskole er fjernet (LOVDATA 2013). Denne hjemmelen ble 2014 delegert til Domstoladministrasjonen som fra 2006 har hatt det administrative ansvaret for jordskiftedomstolene (LOVDATA 2014). Det har tradisjonelt vært tette forbindelser mellom jordskiftemiljøet ved høyskole/universitet og departement/domstoladministrasjon. Hvorvidt departementet har utøvd en aktiv regulerende virksomhet mht fagkrets eller om den stort sett har hatt en legitimerende funksjon, er et interessant spørsmål som jeg ikke har hatt anledning til å undersøke.

52. Sevatdal 1997, s. 98.

53. Berlinmuren falt som kjent ikke før noen måneder etter at den første planfagstudent hadde påbegynt sine studier ved NLH. Studieprogrammet ble omdøpt 10 år senere til Arealplanlegging og eiendomsfag, kfr. Samordna opptak, 1999 s. 59

54. Denne gjennomgang bygger i all hovedsak på NLH, 1992.

55. Kilder: Samordna opptak, 2004 s. 81, 2005 s. 77, 2011 s. 69, 2012 s. 71

Ex.phil. – som kom inn på planen på 90-tallet – holder også fortsatt stand, mens statistikkfaget er erstattet med (tro det eller ei) et kurs i kvalitativ metode.⁵⁶

4. Konklusjon: Evolusjon vs. revolusjon

Det er altså lite igjen av det opprinnelige utdanningstilbudet i jordskiftefaget. Skyldes den drastiske omleggingen studiet har vært gjennom de siste par tiårene en «pragmatisk tilpasning» til nye samfunnsmessige utfordringer?

Noen programjusteringer kan forklares som hensiktsmessige tilpasninger til utviklingen av ny profesjonsteknologi (kartverk, landmåling etc.). For 100 år siden var jordskiftestudiet NLHs mest matematisk orienterte program. Da måtte kandidatene selv regne ut størrelsen av ulike arealfigurer, mens moderne digitale kartverktøy nå håndterer slike utfordringer. De siste ti-årene av 1900-tallet ble dessuten arbeidsoppgavene i jordskifteverket stadig mer spesialiserte, og situasjonen er nå at jordskifte kandidatene i hovedsak jobber med rene dommeroppgaver mens ingeniører tar seg av landmåling- og kartarbeid.⁵⁷ Arbeidsdelingen og utviklingen av nye verktøy har gjort at det (kanskje) ikke lenger er nødvendig med matematisk kompetanse for å utføre jordskiftearbeid. Det er ikke dermed nødvendigvis klokt å utradere matematikk fullstendig fra utdanningens studieplaner, og den nye arbeidsdelingen i jordskiftedimensjonen skulle uansett ikke påvirke relevansen av naturvitenskapelige basisfag og landbrukskompetanse for kandidatenes dommergjerning.

Landbrukets struktur og teknologibruk har riktignok endret seg dramatisk i jordskifteetatens vel 150-årige historie. Mens over halvparten av befolkningen hadde sitt virke i landbruksnæringene på midten av 1800-tallet, er disse næringenes sysselsettingsandel nå på knappe 2 %. Disse endringer har imidlertid kommet gradvis, over tid, og etatens formål er fortsatt det samme: Arbeide for å fremme mer tjenlige eiendomsforhold for eiere av inn- og utmark.

Profesjonen har også stegvis fått utvidet sitt mandat. Jordskiftedomstolene fikk for eksempel hjemmel til å avgjøre tvister om eiendomsgrenser i 1934, avklare grensene for evigvarende rettigheter i 1950, avklare rettighetsforhold (rettsutgreiing) i 1979, og i perioden 1979-1998 fikk domstolen hjemmel til å avholde skjønn på stadig nye områder, blant annet i forbindelse med ekspropriasjon. Fra 1979 fikk domstolen også hjemmel til å gjennomføre utbyggingsjordskifte (for eksempel i forbindelse med vegutbygging) og har også hjemmel til å gjennomføre jordskifte for å tilrettelegge for vern av områder.⁵⁸ Fra 2007 fikk domstolen utvidet hjemmel til å utføre jordskifte i byer, tettsteder og hytteområder (ved gjennomføring av reguleringsplaner og bebyggelsesplaner etter plan- og bygningsloven), såkalt urbant jordskifte.⁵⁹ Man skulle kanskje tro at kunnskap om naturgrunnlag og økonomi ble stadig mer avgjørende for at dommerne skulle kunne utøve sitt skjønn på en god måte?

Det er grunn til å tro at fagmiljøet tilpasset innholdet i de enkelte emner etter hvert som profesjonen fikk utvidet sine fullmakter. Det er også eksempler på at nye emner ble lansert for å gi studentene en mer relevant kompetanse. Fagmiljøet var for eksempel raske med å tilby undervisning i ekspropriasjon som en respons på at jordskifteetaten fikk hjemmel til å gjennomføre slike inngrep. Sett i et langsiktig perspektiv kan det derimot *ikke* være riktig å konkludere at jordskiftestudiet har utviklet seg «mer eller mindre i takt med de praktiske oppgaver som skulle løses.» Hovedstrukturen i jordskiftestudiet var omtrent uendret fram til slutten av 1900-tallet, for så å gå inn i en revolusjonær fase i årene etter 1989. Den framstår nå som en totalrenovert utdanning der hovedfokus ikke lenger er kunnskap om det som skal skiftes, men i stedet kompetanse i profesjonens redskapsfag.

5. Drøfting: Sannsynlige drivkrefter

Når en undersøker endringer i studieopplegget fra et år til et annet kan de kanskje fram-

56. NMBU, 2015.

57. Skålbones og Waade, 2009 s. 606.

58. NOU 2002:09, s. 14-16 og 21-45

59. Landbruksdepartementet, 2008

stå som «pragmatiske tilpasninger» til nye samfunnsmessige utfordringer, men en studie av de lange linjer der en kartlegger de aggregererte endringer over tid, synliggjør at det åpenbart må være flere (og kanskje hovedsakelig andre?) drivkrefter enn «samfunnets behov» som har drevet fram endringene i jordskifteutdanningen.

Har de kommet som en konsekvens av at fagmiljøet endelig har fått *frihet* til å tilpasse studiet til samfunnets behov? Er de en nødvendig eller hensiktsmessig tilpasning til studentmarkedet i betydningen urban ungdom med realfagsaversjon? Skyldes mange av endringene innslag av akademisk jåleri og egeninteresser eller har de rett og slett blitt innført fordi naturvitenskap og landbruk ikke lenger gir en tilstrekkelig legitimitet for profesjonen? Har jordskifterne funnet en ny legitimitetsmessig basis i nye samfunnsfaglige tilnærminger og stadig mer jus i vårt mer og mer rettsliggjorte samfunn? Eller kan mye rett og slett forklares som mer eller mindre uintenderte effekter av institusjonens organisering (instituttstruktur, finansieringsordninger)? Si det. La meg gjøre et forsøk på å identifisere noen sannsynlige drivkrefter bak denne utviklingen.

Vi har sett at de formelle fullmakter til å endre studienes fagstruktur ble stegvis delegert, først fra Storting til regjering og departement, deretter NLH-ledelsen og nå fagmiljø/institutt. Kan det tenkes at det i løpet av det 20. århundre hadde oppstått et oppdempt reformbehov som følge av at ulike sentrale instanser la hindringer i veien for et fagmiljø som ønsket å reformere studiet for å tilpasse det til samfunnets behov? Og at studiet var overmodent for de reformene fagmiljøet gjennomførte da fullmaktene på 2000-tallet ble delegert til ansvarlig institutt? Er det noe som tyder på at først departement og senere høgskoleledelsen blokkerte reformideer som fagmiljøet ivret for? I så fall kunne vi ha skrevet en historie om hvor destruktivt det er å legge hindringer i veien for den totale akademiske frihet. Dette er riktignok en populær fortelling i våre kretser, men er det, for det første, sikkert at et enkelt fagmiljø alene er best i stand til å vurdere hvilke typer fag og problemområder som bør vektlegges i et profesjonsstudium, og er det, for det

andre, åpenbart at et autonomt fagmiljø kun vil vektlegge samfunnets «behov» når studieplaner utmeisles?

Helt «autonomt» var riktignok heller ikke jordskiftemiljøet ved høgsolen i disse spørsmål. Landbruksdepartementet skulle formelt sett (med hjemmel i jordskifteloven) fastsette «fagkrets» for vordende jordskiftedommere, men er det noen grunn til å tro at initiativet til å fjerne naturvitenskap og landbruk fra studiets fagplaner kom fra fagdepartementet for landbruksnæringene?

De til enhver tid rådende oppfatninger i samfunnet om hvordan natur og samfunn faktisk fungerer og dermed hva som anses som viktige samfunnsmessige tema – tidsånden, har også påvirket emnestrukturen i jordskiftestudiet. Illustrerende i så måte er at *arvelighetslære* – genetikk – var obligatorisk emne også for jordskiftere i hele mellomkrigstiden. Like naturlig var det trolig (lenge) at jordskiftere måtte ha en oppdatert utdanning i hvordan jord, skog og annen utmark kunne og *burde* anvendes.

Omtrent samtidig som at departementet overlot til høgsolen selv å vedta planer for egen virksomhet, ble direkte styring erstatet med målstyring. Med Kvalitetsreformen av 2003 fikk universiteter og høgsoler stor frihet til både å opprette og nedlegge studier og fikk også et betydelig innslag av resultatbasert finansiering. Dermed fikk markedsmekanismen, representert ved studentenes valg, økt innflytelse på akademiske institusjoners tilpasning. Svikter studentene vil normalt et fagmiljø prøve å tilpasse studiene, først og fremst gjennom endret innpakning og markedsføring av studietilbudet, kfr. navneendringene *utskiftning – jordskifte – planfag – eiendom*, men også opptakskrav, for eksempel endrede krav til praksis og realfagskompetanse, og kanskje også emnestruktur i studiet. Studentene velger med sine føtter. De gir seg kanskje dersom studiet ikke faller i smak, og snubler gjerne dersom lærerne har et for høyt ambisjonsnivå for deres rekrutter. Desto svakere søkningen til et studium er, og desto sterkere kobling det er mellom studenttilstrømning og fagmiljøets tilgang på ressurser, desto sterkere blir «markedets» indirekte innvirkning på studiets utforming.

Samtidig som en stadig mindre andel av søkerne til jordskifteutdannelsen hadde landbruksbakgrunn, tilpasset fagmiljøet seg med å fjerne de siste rester av landbruksfaglig ballast i studiet, og svakere realfagsbakgrunn fra videregående er blitt fulgt opp med å fjerne de siste rester av realfag i studiet. Det naturlige ville kanskje vært å sette inn avbøtende eller kompensierende tiltak i utdanningsprogrammet, dersom det da var slik at naturvitenskap og landbruksfag, basiskunnskap om eiendommenes egnethet for ulike anvendelser, faktisk var avgjørende for en god skjønnsutøvelse i jordskifteprofesjonen?

Mens urbanisering og endring i finansiering og styring av universiteter og høyskoler representerer tunge trender som et fagmiljø tvinges til å forholde seg til, vil også mer eller mindre tilfeldige beslutninger om for eksempel rekruttering av sentrale fagpersoner (professorer, instituttledere), instituttorganisering og finansieringsordninger, kunne få betydelige og ofte uintenderte konsekvenser for utviklingen av fagtilbudet, spesielt på noe sikt. Et illustrerende eksempel kan være NLHs beslutninger om endringer i instituttstruktur og innføring av resultatbasert finansiering av instituttene i årene rundt 2000. Helt fram til tusenårsskiftet ble som nevnt strukturen i studieplaner godkjent av landbrukshøgskolens sentrale faglige organer (studienemnd og styre). Deretter ble det fritt fram for jordskiftelærerne og ledelsen ved instituttet som var tildelt ansvaret for studiet, å designe et studieprogram – i samarbeid med jordskifteavdelingen i landbruksdepartementet – som de mente tjente profesjonen, men kanskje også instituttfellesskapet og dem selv som faggruppe?⁶⁰

Instituttet fikk betalt fra sentralnivået i forhold til hvor mange studiepoeng som ble avlagt i instituttets emner. Dermed hadde det økonomiske insentiver til å fylle opp ledige hull i studieprogrammene med egne emner. Men hvilke? Viktig i denne sammenheng er trolig at fagmiljøene i jordskifte og land-

måling, som begge hadde vært sentrale i utdanningen av jordskiftelandmålere og jordskiftedommere, hadde skilt lag og søkt samarbeid med hhv. planleggingsprofesjoner (Institutt for landskapsplanlegging, 1993) og ingeniørprofesjoner (Institutt for tekniske fag). Det var dermed ingen matematisk orienterte landmålere som kunne bremse jordskifterne i deres iver etter å avmatematisere utdanningen og tette ledige hull i studieplanen med emner i myke planleggings- og samfunnsfag.

Men – og her kommer vi til et vanskelig spørsmål: Er det så sikkert at real- og landbruksfagene i den opprinnelige jordskifteutdanningen, ga jordskifterne en hensiktsmessig faglig ballast som gjorde dem i stand til å fatte rimelig kloke beslutninger om endringer i teigstruktur, bruksordninger mv.? Hadde disse fagene en tilsvarende funksjon som vi må anta at fag som biokjemi, anatomi og fysiologi har for sykepleiere og medisinerer? Eller hadde basisfagene først og fremst en legitimerende funksjon, fordi kompetansen tilførte jordskifteprofesjonen status og autoritet som gjorde det lettere å fungere som effektive *moderniseringsagenter* med praktiserende bønder som klienter? I så fall kan det tenkes at det falt lett å fjerne disse fagene fra studieprogrammet i årene rundt tusenårsskiftet, fordi de ikke lenger ga profesjonen den samme legitimitet. Landbruk var blitt lavstatus. En stadig minkende andel av studentmassen hadde landbruksbakgrunn, og færre og færre av grunneierne hadde gårdsdrift som (viktigste) inntektskilde.

Profesjonen trengte kanskje en ny legitimeringsbasis, og en fagprofil som samtidig kunne bidra til å posisjonere profesjonen overfor mulige utfordrere. Ovenfra «truet» kanskje juristene som ønsket å ta over (eller ta tilbake) deler av jordskifteprofesjonens kjerneoppgaver eller «jurisdiksjon»⁶¹. Vi har sett at jordskifteetaten fra dens etablering i 1859, steg for steg hadde fått utvidet sitt virkefelt eller kompetanseområde. Mange av disse utvidelsene hadde blitt forsøkt stoppet

60. «Fagkretsen» til kandidater som skulle bli jordskiftedommere måtte – som påpekt over – formelt sett godkjennes av landbruksdepartementet.

61. Dette avsnittet er først og fremst inspirert av Abbott (1988). Boka drøfter kampen mellom ulike profesjoner om kontrollen over problemfelt («jurisdiksjoner»). Se også Freidson (2001) som presenterer en ideotypisk framstilling av en profesjon, og får dermed fram profesjoners særtrekk.

av representanter for juristprofesjonen. Denne motstanden toppet seg kanskje i forbindelse med arbeidet med en revisjon av jordskifteloven på slutten av 1990-tallet. Både Den Norske Advokatforening, Den Norske Dommerforening og lagmannsrettene protesterte mot et forslag om å gi jordskifterettene utvidet kompetanse til å holde skjønn.⁶² De hevdet at slike oppgaver naturlig hørte hjemme i de ordinære domstoler, og stilte mellom annet spørsmål ved om rettssikkerheten ble tilfredsstillende ivare tatt siden jordskiftedomstolene (fortsett) var en del av landbruksforvaltningen. Jordskifterne fikk utvidet sitt mandat denne gang også, men kritikken fra juristene førte trolig til at jordskifterettene noen år senere ble administrativt underlagt Domstolsadministrasjonen. Jordskifteprofesjonen la samtidig vekt på å framheve at også jordskiftedommere hadde en langvarig, integrert, høyere utdanning med et solid innslag av juridiske fag.⁶³ Det ble dermed (trolig) viktig for fagmiljøet ved NLH å sørge for at utdanningen virkelig hadde et solid innslag av juridiske emner, slik at profesjonen kunne stå imot eventuelle nye «angrep» fra juristene. Samtidig måtte de sørge for å gi kandidatene kompetanse som juristene manglet: de jordskiftespesifikke redskapsfag.

Nedenfra følte kanskje jordskifteprofesjonen seg utfordret fra de ingeniørutdannede fra høgskolene, men denne mulige utfordring kunne kanskje også håndteres ved å gi profesjonen en stadig økende dose med juridiske fag.⁶⁴

Jordskifteprofesjonen har så langt klart å avverge «angrepene» fra juristprofesjonen. Det kan tenkes at den administrative overføringen av jordskifterettene til Domstolsadministrasjonen i 2006, bidro til å manøvrere jordskifteprofesjonen inn i smulere farvann. Det virker i det minste ikke som det er like

viktig nå som for 10-20 år siden å kunne argumentere med at profesjonsutøverne har solid juridisk kompetanse. Illustrerende i så måte er kanskje at Domstolsadministrasjonen har anerkjent at fordypningsretningen Eiendom ved masterstudiet i Areal og eiendom ved Høgskolen i Bergen (oppstart høsten 2015) kan gi den nødvendige formalkompetanse for jordskiftedomstolens stillinger.⁶⁵ Studiet er en to-årig påbygning for studenter med relevant bakgrunn «som for eksempel bachelor i landmåling og eiendomsdesign, byggingeniør, bachelor i geografi, bachelor i arkitektur og bachelor i rettsvitenskap». Det to-årige studiet er relativt bredt anlagt, men de to siste semestrene i fordypningsretningen er avsatt til masteroppgaveskriving og de spesifikt jordskifterettede emner, blant annet sivilprosess, skjønnsprosess og jordskifteprosess.

Men hva med den kunnskapen som jordskiftestudentene på Ås skal tilegne seg i fag som eiendomsteori og *land rights*?⁶⁶ Begreper og modeller fra institusjonell økonomisk teori og sosiologi kan kanskje bidra til å gi studentene en viss faglig trygghet og en overbevisning – selv i en nyliberal tidsepoke – om at jordskiftedomstolens tukling med eiendomsstrukturen kan ha en nyttig samfunnsmessig funksjon, kanskje spesielt i tilfeller der det finnes gjenstridige parter (*uriompeiser*) som vegrer seg mot endringer. Begreps- og modelleksersisen i slike fag gir neppe jordskifterne faglig ballast som er spesielt nyttig i deres daglige virke, men profesjonen er avhengig av en ideologi som gir utøverne faglig trygghet og legitimitet i samfunnet. Jordskifterne har erstattet landbruks- og naturvitenskap med jus og myke samfunnsfag som legitimeringsbase, og disse fagene gir dem nå en tidsriktig ideologisk basis for deres virke som *moderniseringsagenter*. Eller?

62. NOU 2002:09, s. 10f

63. NOU 2002:09, s. 45-46 påpeker for eksempel: «'Jordskiftedommerstudiet' består av 100 vekt tall hvor 86 er obligatoriske.» I dette femårige studiet er «(o)ver en tredjedel av utdannelsen ... juridiske fag hvor de i tillegg til jordskifterett studerer tingsrett, ekspropriasjonsrett og prosess.» Jordskifterne måtte altså gjennom et femårig integrert studium med mye jus (i det minste slik jordskifterne selv definerte jusfaget).

64. Jordskifteskolen på Stend ble etablert i 1950 med en ettårig teknikerutdanning, utvidet til et 2-årig studium i 1980 og de første tre-årige ingeniører på området ble uteksaminert i 1980. Det gis også relevant landmålerutdanning ved andre høgskoler (Skålboes og Waade 2009, s. 606).

65. Høgskolen i Bergen, 2016

66. For orden skyld: Jeg hører selv til den lille minoritet som finner slike fag spennende, kfr. Sigurd Rysstad: *Agrar struktur og økonomisk utvikling* som jeg forsvarte for graden dr.scient i 1989. Jordskifteprofessoren Hans Sevtdal var veileder, og jeg kan dermed kanskje (dessverre?) ses på som en av fødselsjelperne for innføringen av slike tema i jordskifteundervisningen ved NLH.

Back to basics?

La oss håpe dette er forklaringen. Det hadde vært trist om den tilsynelatende vitale jordskifteprofesjonen er i ferd med å gå i samme fella som den blant annet Cathrine Krøger hevder sykepleiefaget har gått i: «Den ensidige prioriteringen av teori, fagterminologi, kommunikasjon og etikk, går på bekostning av realfag som anatomi og fysiologi.»⁶⁷ Basis-kunnskap om det som skal *pleies* nedprioriteres, og det pøses på med såkalt evidensbasert kunnskap om selve profesjonsutøvelsen. Har også jordskifteutdannelsen fjernet seg fra idealet for en profesjonsutdannelse? Den faglige basis for profesjonens skjønnsutøvelse var – og bør kanskje være – kunnskap om naturgrunnlag, landbruk og økonomi. Hovedtrekkene i jordskifteutdanningens fagstruktur gir mer og mer assosiasjoner i retning av at den har blitt en evidensbasert yrkesopplæring i rettsregler, systemkunnskap, håndverksferdigheter, kommunikasjon og forhandlinger, lettere ispedd teoribolker om eiendomsteori og *land rights*.⁶⁸

Referanser

Abbott, A. 1988. *The system of professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago Press

Barnett, R., & Coate, K. 2005. *Engaging the curriculum in higher education*. Buckingham, UK: Open University Press.

Berge, Ø. 1997. Landbrukshøgskolen som bred utdanningsinstitusjon. I: Norges landbrukshøgskole, ed. *Hundre år for samfunn og næring. Norges landbrukshøgskole 1897–1997*, s. 18–45

Bjerva, Ø. og H. Sevatdal 2009. Jordskifte i teoretisk perspektiv. I: Ø. Ravna, ed. *Perspektiver på jordskifte*. Oslo: Gyldendal, s. 65–90

Clark, B. R. 1986. *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley: University of California Press

Engelstad, S. 1981. Landmålingskonduktørene. I: Fladby, R. og L. Andersen, eds. *Våre gamle kart*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 30–44

Freidson, E. 2001. *Professionalism. The third logic*. Cambridge UK: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd

Grendahl, T. ed., 1959. *Jordskifteverket gjennom 100 år. 1859–1958*. Oslo: Det kgl. Landbruksdepartement

Hamran, O. 2014. *Farmasøytene. Helse og handel*. I: Slagstad, R. og J. Messel, eds. 2014. *Profesjonshistorier*. Oslo: Pax forlag, s. 103–137

Høgskolen i Bergen 2016. Master i areal og eieendom. <http://www.hib.no/studietilbud/studieprogram/fagplan/?studieprogramkode=EIE-MA&infotermin=2015H%C3%98ST>

Jacobsen, K. Dahl 1978 [1964]: *Teknisk hjelp og politisk struktur. En studie av norsk landbruksforvaltning 1874–1899*. Oslo: Universitetsforlaget

Jordskifteloven 1950. Lov om jordskifte o.a. 22. Des. Nr. 2 https://www.domstol.no/globalassets/upload/jordskifte/internet/gamle-jordskiftelover/lov_om_jordskifte_0a_1950_22-des_nr2.pdf

Krøger, C. 2016. Flere mastere? Skrekk og gru! <http://www.khrono.no/debatt/flere-mastere-skrekk-og-gru>

Kunnskapsdepartementet 2002. Opptaksforskriften av 2002. (FOR-2002-11-14-1286). <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2002-11-14-1286>

Landbruksdepartementet 1966. Utredning om Studieopplegg og studieorganisasjon ved Norges landbrukshøgskole. Av direktør John Ringen. (Utredning følger som vedlegg til Ot.prp. nr. 3 (1970–71). https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1970-71&paid=4&wid=a&psid=DIVL355&pgid=a_0203&vt=a&did=DIVL359

Landbruksdepartementet 2008: Veileder om jordskiftetvirkemidler i byer, tettsteder og hytteområder. Utgitt av Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-om-jordskiftetvirkemidler-i-byer/id511048/>

Langnes, M. 2009. Frå utskiftingsvesen til jordskifterett – jordskifterettene si historie frå 1800-talet og fram til i dag. I: Ø. Ravna, ed. *Perspektiver på jordskifte*. Oslo: Gyldendal, s. 93–137.

Lovdata 2013. Lov om fastsetjing og endring av eieoms- og rettshøve på fast eieendom m.m. (jordskiftelova). LOV-2013-06-21-100

Lovdata 2014. Delegering av myndighet til Domstoladministrasjonen til fastsettelse av fagkrets for dommere og fastsettelse av forskrift om utforming av grensemerke. FOR-2014-10-15-1304

67. Krøger (2016)

68. Et emne som blant annet Erling Berge har hatt ansvaret for som professor i jordskifte ved NMBU.

- Mjøs, L. B. 2016. *Matrikulær utvikling i Norge*. Doctor philosophiae (dr. philos.) Thesis 2016: 01. Ås: Norges miljø og biovitenskapelige universitet
- NLH 1935. Årsberetning fra Norges landbrukshøgskole. 1. juli 1933 – 30. juni 1934. Oslo: Johansen & Niensens boktrykkeri.
- NLH 1956. Årsberetning fra Norges landbrukshøgskole. For budsjettårene 1. juli 1950 – 30. juni 1953. Oslo: Johansen & Niensens boktrykkeri.
- NLH 1957. Årsmelding fra Norges landbrukshøgskole. For budsjettåret 1. juli 1955 – 30. juni 1956. Flisa boktrykkeri
- NLH 1967. Årsmelding fra Norges landbrukshøgskole. For budsjettåret 1. januar – 31. desember 1962. Frank Vardings boktrykkeri
- NLH 1968. Årsmelding fra Norges landbrukshøgskole. For budsjettåret 1. januar – 31. desember 1963. Flisa boktrykkeri
- NLH 1973. Norges landbrukshøgskole. Undervisningsplan for 2–5 Studieår 1973. Ås: NLH
- NLH 1983. Norges landbrukshøgskole. Undervisningsplan for 2–5 Studieår 1983/84. Ås: NLH
- NLH 1992. Norges landbrukshøgskole. Undervisningsplan for 1.–5. Studieår 1992–93. Ås: NLH
- NMBU 2015. Eiendom. Programstruktur for studenter i 2015-kullet. Norges miljø og biovitenskapelige universitet (<https://www.nmbu.no/studier/studietilbud/master-femarig/eiendom#program-structure>)
- NOKUT, 2015: Studiebarometeret 2014. Gjennomføring og hovedtendenser. Rapport 1-2005. http://www.nokut.no/Documents/Studiebarometeret/2015/Studiebarometeret%202014_gjennomfoer%b8ring_hovedtendenser.pdf
- NOKUT, 2016. Begreper og termer i NKR. <http://www.nokut.no/no/Fakta/Det-norske-utdanningssystemet/Nasjonalt-kvalifikasjonsrammeverk-for-livslang-laring/Begreper/>
- Norges landbrukshøgskole, ed. 1934. *Norges landbrukshøgskole 1859–1934*. Særtrykk av «Meltinger fra Norges Landbrukshøgskole». Oslo: J.W. Cappelen
- Norges landbrukshøgskole, ed. 1959. *Norges landbrukshøgskole 1859–1959*. Oslo: Norges landbrukshøgskole/Grøndahl og Søns Boktrykkeri
- NOU:2000:14. *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 30. april 1998. Avgitt til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 8. mai 2000.
- NOU:2002:09. *Jordskifterettens stilling og funksjoner*. Utredning fra utvalget som ble oppnevnt ved kgl. Res. 10. oktober 2000 for å vurdere jordskifterettens stilling og funksjoner. Avgitt til Landbruksdepartementet 3. juni 2002
- Samordna opptak 1999. Søkerhandboka. (<http://www.samordnaopptak.no/info/pdf/soekerhandboka1999.pdf>)
- Samordna opptak 2004: Søkerhandboka. (http://www.samordnaopptak.no/info/pdf/Sokerhandboka_2004.pdf)
- Samordna opptak 2005: Søkerhandboka. (http://www.samordnaopptak.no/info/pdf/SOKERHANDBOKA_2005.pdf)
- Samordna opptak 2011: Søkerhandboka. (http://www.samordnaopptak.no/info/pdf/Sokerhandbok_2011.pdf)
- Samordna opptak 2012: Søkerhandboka. (<http://www.samordnaopptak.no/info/pdf/Sokerhandboka2012.pdf>)
- Scott, W. R. 2008. *Institutions and organizations. Ideas and Interests*. Los Angeles: Sage Publication
- Sevatdal, H. 1997. Forvaltning av naturressurser. I: Norges landbrukshøgskole, ed. *Hundre år for samfunn og næring. Norges landbrukshøgskole 1897–1997*, s. 97–109
- Shulman, L. S. 2005. Signature pedagogies in the profesjons. *Dædalus*, Summer 2005, p. 52–59
- Skogheim, R. 2014. Arkitektene. Autonome kunstnere og byggherrens tjenere. I: Slagstad, R. og J. Messel, eds. 2014. *Profesjonshistorier*. Oslo: Pax forlag, s. 81–102
- Skålbones, K og Waade, Aa. 2009. Utviklingen av landmålingsfaget i jordskiftedomstolen. I: Ø. Ravna, ed. *Perspektiver på jordskifte*. Oslo: Gyldendal, s. 569–607
- Slagstad, R. 2014. Profesjonene i norsk samfunnsforskning. I: Slagstad, R. og J. Messel, eds. 2014. *Profesjonshistorier*. Oslo: Pax forlag, s. 13–45
- Slagstad, R. og J. Messel, eds. 2014. *Profesjonshistorier*. Oslo: Pax forlag
- Steketee, C, Lee, A., Moran, M., & Rogers, G. 2013. Towards a theoretical framework for curriculum development in health professional education. *Focus on Health Professional Education*, 14 (3), 64–77
- Stortingsforh. 1859/1860: 2 D No. 22: *Kgl. Prp. om at et Beløb anvendt udenfor det Bevilgede til Meddelelse af Undervisning i Udskiftningsvæsenet, maa passere til Udgift samt ang. Udgifter til Udskiftningsvæsenet i Tiden 1860—1863*. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=>

- 1859-60&paid=2&wid=a&psid=DIVL239&pgid=a_0291
- Stortingsforh. 1876. 5 D. Nr. 85. *Anmodning til Regjeringen om at tage under Overveielse, hvorledes en hurtigere Fremme af Udskiftningsværket kan søges opnaet.* (Forslag fra Repr. J. Sverdrup ang. en Anmodning til Regjeringen om at tage under Overveielse, hvorledes en hurtigere Fremme af Udskiftningsværket kan søges opnaet). https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1876&paid=5&wid=a&psid=DIVL1430&pgid=a_1131
- Stortingsforh. 1892: *Indstilling S. No. 53. Indstilling fra Budgetkomiteen angaaende Bevilgning til tekniske Skoler, offentlige Tegneskoler og Skiensfjordens Skole for mekaniske Arbeidere.* https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1892&paid=6&wid=a&psid=DIVL757&pgid=a_0152
- Stortingsforh. 1892b. S.tid. (7 d.) 189–95. Stortingstidende https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1892&paid=7&wid=a&psid=DIVL429&pgid=a_0263
- Stortingsforh. 1896. Dokument Nr. 72 (1896.) *Forslag fra den parlamentariske landbrugskommission til ordning af den høiere landbrugsunderservisning*, s. 37 <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1896&paid=5&wid=a&psid=DIVL943>
- Stortingsforh. 1896b. Indst. O. XIV. (1896.). *Indstilling fra Landbrukskomiteen angaaende Forslag fra den parlamentariske Landbrugskommission til Ordning af den høiere Landbrugsunderservisning.* (Dok No. 72). https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1896&paid=6&wid=b&psid=DIVL1042&pgid=b_0671
- Stortingsforh. 1897. 4. Lov om Norges Landbrughøiskole, dat. 22 Mai 1897. I: *Love, Emanerede paa sex og firtiende ordentlige Storting.* https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1897&paid=8&wid=a&psid=DIVL905&pgid=a_1890
- Stortingsforh. 1918. Ot.prp. nr 50 1918. *Om utfærdigelse av en lov om Norges Landbrukshøiskole* https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1918&paid=3&wid=a&psid=DIVL1068&pgid=a_1095
- Stortingsforh. 1919. Lov om Norges Landbrukshøiskole av 18. juli 1919. *Love vedtatt paa det otteogsekstiende ordentlige Storting. 1919*, s. 38–42. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1919&paid=8&wid=a&psid=DIVL596&pgid=a_0796
- Stortingsforh. 1970. Lov om eksamener og grader ved universiteter og høyskoler av 19. juni 1970. I: *Lover vedtatt på det 114. ordentlige Storting. 1969–70*, s. 85–87. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1969-70&paid=8&wid=a&psid=DIVL654&pgid=a_1089
- Stortingsforh. 1970-71. Innst. O. nr. 29. *Innstilling frå landbrukskomiteen om endringer i lov av 29. juni 1962 om Norges landbrukshøgskole* (Ot.prp. nr. 3). https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1970-71&paid=6&wid=b&psid=DIVL569&pgid=b_0073
- Stortingsforh. 1970-71b. Lov nr. 45 om endringer i lov av 29. juni 1962 om Norges landbrukshøgskole, datert 14. mai 1971. *Lover vedtatt på det 115. ordentlige Storting. 1970–71*, s. 39–40 https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1970-71&paid=8&wid=a&psid=DIVL369&pgid=a_0631
- Stortingsforh. 1979. Lov nr. 77 om jordskifte o. a., datert 21. desember 1979. *Lover vedtatt på det 124. ordentlige Storting (1979-80)*. Oslo: Stortingets kontor. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1979-80&paid=8&wid=a&psid=DIVL381&pgid=a_0902
- Stortingsforh. 2005. *Lov om universiteter og høyskoler*. Besl. O. nr. 45 (2004–2005). 17.03 2005 <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Beslutninger/Odelstinget/2004-2005/beso-200405-045/#a1>
- Tveite, S. 1997. *Trong fødsel. I: Norges landbrukshøgskole*, ed. *Hundre år for samfunn og næring. Norges landbrukshøgskole 1897–1997*, s. 9–17
- Udskiftningskommissionen, 1877. *Indstilling fra den ved Kongelig Resolution af 23de Oktober 1875 nedsatte Kommission angaaende Udskiftningsvæsenet*. Kristiania. Vedlegg til Oth. Prp. No. 7 (1880.) <http://www.nb.no/nbsok/nb/e7c7a45e01dcacc0d423151034ed2530?lang=no#7>